

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jaromíra Jirsy jako soudce zpravodaje a soudců Jana Musíla a Vladimíra Sládečka ve věci ústavní stížnosti společnosti **Veolia Komodity ČR, s. r. o.**, se sídlem v Ostravě, 28. října 3337/7, zastoupené Mgr. Jakubem Vyroubalem, advokátem se sídlem v Ostravě, Poděbradova 1243/7, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2015, č. j. 23 Cdo 4260/2014-466, proti rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 29. 5. 2014, č. j. 4 Cmo 70/2014-414, a rozsudku Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 12. 9. 2013, č. j. 20 Cm 12/2012-342, za účasti **Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci** jako účastníků řízení a vedlejších účastníků **1) Moravských železáren, a. s.**, se sídlem v Olomouci, Řepčinská 35/86 a **2) UNEX a. s.** se sídlem v Uničově, Brníčko 1032, takto:

- I. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2015, č. j. 23 Cdo 4260/2014-466, výroky II. a III. rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 29. 5. 2014, č. j. 4 Cmo 70/2014-414, a výrok II. rozsudku Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 12. 9. 2013, č. j. 20 Cm 12/2012-342, **se ruší**, neboť jimi **bylo porušeno** právo stěžovatelky na spravedlivý proces zakotvené v článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.
- II. Ve zbytku se ústavní stížnost **odmítá**.

Odůvodnění:

I. Vymezení věci a řízení před obecnými soudy

1. Stěžovatelka (dodavatel) a vedlejší účastníci (odběratelé) dlouhodobě jednali o společném nákupu dodávek silové elektřiny na období roku 2010. Stěžovatelka zaslala na vyžádání vedlejším účastníkům dne 3. 7. 2008 nabídku časově omezenou do 4. 7. 2008, kterou následně, vždy na vyžádání vedlejších účastníků, několikrát aktualizovala. Aktualizace nabídky probíhala formou zaslání listiny označené jako „přijetí nabídky“, kterou měli vedlejší účastníci v případě souhlasu s podmínkami podepsanou doručit v určené lhůtě zpět stěžovatelce. Dne 30. 9. 2008 došlo k situaci, kdy vedlejší účastníci jednu z aktualizací akceptovali, avšak ohledně účinnosti akceptace a současného vzniku smlouvy o dodávkách elektřiny nastal mezi stranami spor, jehož podstatou byla otázka včasnosti akceptace, nedostatku podstatných

náležitostí smlouvy o dodávkách elektřiny, oprávnění jednat za vedlejší účastníky, nedostatečného rozlišení subjektů smlouvy, a tedy vzniku smlouvy.

2. Stěžovatelka se cítila smlouvami vázána, vedlejší účastníci nikoliv. V průběhu dalších měsíců strany o dodávkách jednaly, avšak ve chvíli, kdy stěžovatelka s ohledem na postoj vedlejších účastníků dovodila, že vedlejší účastníci dohodnuté množství elektřiny za dohodnutou cenu nehodlají odebrat, prodala elektřinu nakoupenou, podle svých tvrzení pro vedlejší účastníky, jiným odběratelům; v důsledku globální ekonomické recese a poklesu burzovních cen však se značnou ztrátou.

3. Stěžovatelka se proto u obecných soudů domáhala náhrady škody, kterou jí měli vedlejší účastníci společně způsobit tím, že elektřinu neodebrali. Výši škody doložila znaleckým posudkem, který vycházel z cen, za něž elektřinu stěžovatelka pro vedlejší účastníky nakoupila na komoditní burze a z cen, za kterou ji následně prodala jiným zájemcům v rámci tvrzené prevence škod. Nutno poznamenat, že k nákupům silové elektřiny na komoditní burze, které stěžovatelka označuje jako nákupy za účelem dodávky vedlejším účastníkům, došlo ještě před datem sporného vzniku smlouvy.

4. Nalézací soud žalobu stěžovatelky zamítl, neboť dospěl k závěru, že smlouvy o dodávkách silové elektřiny nebyly uzavřeny a neshledal žádné porušení smluvní či zákonné povinnosti, které by zakládalo povinnost vedlejších účastníků k náhradě škody. Pokud stěžovatelka nakoupila elektřinu v době, kdy neměla zajištěn její další prodej, je to nutno chápat jako její neuvážené rozhodnutí a případnou škodu za podnikatelské riziko. S ohledem na skutečnost, že s účinností ke dni 7. 5. 2013 byla nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 25/2012 zrušena vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení (dále jen přisudková vyhláška), určil nalézací soud výši nákladů právního zastoupení podle vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif).

5. Odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně meritorně potvrdil; výrok o nákladech řízení před nalézacím soudem změnil odvolací soud tak, že snížil náhradu nákladů nalézacího řízení o sedm režijních paušálů á 300 Kč + DPH. O nákladech odvolacího řízení rozhodl rovněž podle advokátního tarifu, přičemž poukázal na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 5. 2013, sp. zn. 31 Cdo 3043/2010, podle kterého se může po zrušení přisudkové vyhlášky při stanovení výše nákladů řízení (právního zastoupení) použít advokátní tarif.

6. Dovolací soud dovolání stěžovatelky odmítl. K pěti zformulovaným a náležitě vyloženým námitkám, v nichž spatřuje stěžovatelka přípustnost dovolání, se Nejvyšší soud jednotlivě vyjádřil v tom smyslu, že ani jedna přípustnost dovolání nezakládá a v podstatě potvrdil jako správné závěry učiněné nižšími soudy v jejich rozhodnutích; sám o nákladech dovolacího řízení rozhodl také podle advokátního tarifu.

II. Ústavní stížnost a vyjádření dalších účastníků

7. V ústavní stížnosti stěžovatelka pokládá pět otázek:

- a) Je spravedlivé, aby bylo dispozitivní ustanovení zákona upravující průběh kontraktace postaveno nad skutečně projevenou vůli smluvních stran; nejde o přepjatý formalismus?
- b) Odpovídá kautelám, v nichž mají obecné soudy rozhodovat, aby se dalším jednáním smluvních stran po tvrzené perfekci uzavření smlouvy soudy nezabývaly a nevypořádaly se s ním v odůvodnění jako s možným důkazem o platném uzavření smlouvy?
- c) Nejde o porušení principu *pacta sunt servanda*, chovají-li se vedlejší účastníci a jednají-li tak, že fakticky podporují závěr o tom, že smlouva byla platně uzavřena, a následně, pod tíhou globální ekonomické recese, uzavření smlouvy rozporují?
- d) Neodporuje délka a způsob, jakým dovolací soud rozhodl, právu stěžovatelky na spravedlivý proces pro nepřezkoumatelnost rozhodnutí?
- e) Není v rozporu se zásadou legitimního očekávání, aby soudy přiznaly náhradu nákladů řízení podle advokátního tarifu v situaci, kdy oproti náhradám podle přísudkové vyhlášky platné v době iniciace soudního sporu vzrostly náhrady na více než dvojnásobek?

8. Tyto otázky stěžovatelka dále ve své argumentaci rozvíjí, přičemž je toho názoru, že způsob, jakým obecné soudy rozhodly, nasvědčuje optikou položených otázek závěru, že byla napadenými rozhodnutími porušena ústavně zaručená práva stěžovatelky na spravedlivý proces a práva na vlastnictví majetku ve smyslu čl. 1 odst. 1, čl. 90 Ústavy České republiky, čl. 4 odst. 4., 11 odst. 1, 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 Úmluvy na ochranu lidských práv a základních svobod.

9. Stížnost je rozdělena do tří částí: první obsahuje argumenty rozporující zjištěný skutkový stav a jeho právní zhodnocení obecnými soudy – tedy v podstatě se týká meritorního posouzení věci; ve druhé brojí stěžovatelka proti posouzení přípustnosti dovolání dovolacím soudem a ve třetí se věnuje způsobu určení výše nákladů řízení (právního zastoupení).

10. K deficitům v meritorním posouzení uvádí stěžovatelka především, že smluvní strany jednaly o dodávkách elektřiny s cílem uzavřít smlouvy; jednotlivé nabídky činěné stěžovatelkou považovaly nepochybně za cenovou aktualizaci nabídky původní, což ani vedlejší účastníci původně nepopírali. Sami také akceptaci nabídky ze dne 30. 9. 2008 zjevně považovali za právně závazný úkon ještě při jednání o úpravě cen a množství dne 16. 2. 2009, což vyplývá především ze zápisu z tohoto jednání, kterým byl proveden důkaz. Soudy však tyto skutečnosti nevzaly v úvahu a nedovodily z nich závěry o nepoctivém jednání vedlejších účastníků, jaké se podle stěžovatelky nabízí. V odůvodnění napadených rozhodnutí rovněž absentuje dostatečné a srozumitelné vysvětlení, proč soudy kontraktační proces posuzovaly izolovaně a nepřihlédly k dalšímu chování vedlejších účastníků; tím měly postupovat v rozporu s principem ochrany smluvní strany, která jednala s důvěrou v určitý, druhou stranou prezentovaný, skutkový stav, resp. se zásadou poctivého obchodního styku a s požadavkem § 266 odst. 3 zákona č. 513/1991, obchodního zákoníku, v rozhodném

znění. Dále se měly obecné soudy při posuzování formy smlouvy omezit na zkoumání, zda byl její obsah písemně zachycen, ačkoliv měly zhodnotit, zda se vůle stran uzavřít smlouvu střetla v podstatných náležitostech, kterými jsou dle § 50 odst. 1 zákona č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon), ve znění do 3. 7. 2009, výkon, množství, časový průběh dodávek, cena a doba trvání smlouvy. Podle stěžovatelky tyto náležitosti dohodnuty byly; proto považuje smlouvu ze dne 30. 9. 2008 za platně uzavřenou a rozhodnutí obecných soudů za extrémně vybočující z principů spravedlnosti.

11. Stran postupu dovolacího soudu při posuzování přípustnosti dovolání vytýká stěžovatelka Nejvyššímu soudu především, že nedodržel zákonnou šestiměsíční lhůtu stanovenou k odmítnutí dovolání pro nepřipustnost v § 243c odst. 1 o. s. ř., neúplnost vypořádání se s argumenty stěžovatelky a nesrozumitelnost některých částí odůvodnění ústící v celkovou nepřezkoumatelnost rozhodnutí o dovolání. V tomto postupu dovolacího soudu spatřuje odepření spravedlnosti.

12. K nedostatkům rozhodnutí o náhradě nákladů řízení argumentuje stěžovatelka nedodržením zásady předvídatelnosti a legitimního očekávání. Při rozhodování o podání žaloby byly důkladně zvažovány ekonomické souvislosti a stěžovatelka vstupovala do sporu s tím, že maximální částka, kterou pro případ neúspěchu ve věci riskuje, se pohybuje okolo 800 000 Kč; nemohla předvídat ani zrušení přísudkové vyhlášky, ani způsob, jakým budou soudy poté náklady řízení počítat. Podotýká, že z odůvodnění nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 25/12, jímž byla přísudková vyhláška zrušena, vyplývá, že hlavním důvodem jejího rozporu s ústavou je neúměrná zátěž neúspěšné strany sporu především v případech bagatelních sporů, kdy náklady mnohonásobně převyšují hodnotu sporu. Tyto důvody však nijak nedopadají na situaci opačnou, v níž u sporů vysoké hodnoty může dojít k mnohonásobnému prodražení řízení.

13. Nalézací soud ve vyjádření ze dne 7. 1. 2016 toliko odkázal na odůvodnění svého rozsudku; k nákladům řízení uvádí, že pouhá skutečnost, že v řízení jde o částku nikoliv malou, nemůže založit důvod pro aplikaci § 150 o. s. ř. a stížnost nepovažuje za důvodnou.

14. Odvolací soud ve vyjádření ze dne 23. 12. 2015 uvedl, že považuje učiněné právní závěry za souladné se skutkovými zjištěními, své rozhodnutí za přesvědčivé odůvodněné a není si vědom, že by se čímkoliv provinil proti některému z jiných ustanovení ústavního pořádku, kterých se stěžovatelka dovolává. Rozhodnutí o nákladech řízení považuje za přiměřené, a ani s ohledem na hodnotu sporu nepovažoval za nutné postupovat podle § 150 o. s. ř. Přitom poukazuje na skutečnost, že sama stěžovatelka požadovala pro případ úspěchu ve věci náhradu nákladů řízení ve výši podle advokátního tarifu, tudíž její současné argumenty působí poněkud zvláště. Stížnost rovněž nepovažuje za důvodnou.

15. Dovolací soud ve vyjádření ze dne 7. 1. 2016 uvedl, že stran posouzení přípustnosti se držel ustálené rozhodovací práce dovolacího soudu, na stěžovatelkou přednesených právních otázkách nebylo rozhodnutí nižších soudů založeno, tudíž postupoval při odmítnutí dovolání v souladu se zákonem. Stížnost navrhuje odmítnout

pro zjevnou neopodstatněnost.

16. Vedlejší účastník 2) se ke stížnosti podáním dne 21. 1. 2016 vyjádřil obsáhle. Toto podání sice zástupce vedlejšího účastníka 2) zaslal také za vedlejšího účastníka 1), nepřipojil však plnou moc, kterou by zmocnění doložil. Vedlejší účastníci považují stížnost za zjevně neopodstatněnou, neboť v ní stěžovatelka staví pouze na vlastní skutkové verzi, kterou ovšem obecné soudy nesdílely, a jednotlivé argumenty jsou pouhou polemikou s hodnocením těmito soudy provedeným. Poukazují na to, že argumenty stěžovatelky by byly oprávněnými pouze za situace, kdy by tato její skutková verze odpovídala skutkovému stavu, jak jej zjistily soudy; tak tomu ovšem není. Vedlejší účastníci odmítají, že by dne 30. 9. 2008 byla uzavřena smlouva a souhlasí s hodnocením obecných soudů, podle kterého šlo jen o potvrzení zájmu o uzavření smlouvy. Dále vedlejší účastníci opakují argumenty, které svědčí proti tvrzením stěžovatelky, a které vyplývají rovněž z odůvodnění napadených rozhodnutí. Podotýkají také, že všechny tyto otázky spočívají v aplikaci jednoduchého práva a odmítají, že by došlo k zásahu do práv vyplývajících z ústavních předpisů.

17. Vedlejší účastníci souhlasí i se způsobem, jakým naložil s dovoláním stěžovatelky dovolací soud. Uvádějí, že se v odůvodnění náležitě vypořádal se všemi položenými otázkami a správně usoudil, že dovolání není přípustné. Ohledně nákladů řízení uvádějí, že podle nálezu Ústavního soudu, jímž byla zrušena přísudková vyhláška, byla paušalizace nákladů řízení problematická také proto, že mohlo docházet k nepřiměřenému podhodnocení, nejen nadhodnocení skutečných nákladů řízení. Proto považují argument stěžovatelky v tomto směru za lichý a poukazují, shodně jako soud odvolací, na skutečnost, že stěžovatelka sama požadovala v případě úspěchu ve věci náhradu nákladů vypočtenou podle advokátního tarifu. K aplikaci § 150 o. s. ř. nevidí důvod a naopak za protiústavní by považovali situaci, pokud by soudy přiznaly náklady podle přísudkové vyhlášky.

18. Stěžovatelka v replice ze dne 19. 2. 2016 k vyjádření vedlejších účastníků uvádí, že toliko setrvávají na své procesní obraně, které se držely v průběhu celého řízení, a kterou považuje za hrubě zkreslenou. Skutková zjištění dovoláním nenapadala – jen jejich právní posouzení. Znovu poukazuje na řadu vybraných skutkových zjištění a konfrontuje je s následným závěrem o skutkovém stavu i jeho právním posouzením, přičemž poukazuje na jejich rozpor. Opakuje již předestřanou úvahu, že nebýt globální krize, vedlejší účastníci by nepochybně platnost smlouvy nerozporovali a elektřinu podle dohodnutých podmínek by odebírali. Ohledně dovolacího řízení trvá stěžovatelka na názoru, že dovolací soud odůvodnil své rozhodnutí nedostatečně.

III. Posouzení ústavní stížnosti

19. Ústavní soud nejprve přezkoumal náležitosti ústavní stížnosti a konstatuje, že byla podána včas, osobou oprávněnou a stěžovatelka je v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), zastoupena advokátem. Ústavní stížnost rovněž není nepřipustná ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, neboť stěžovatelka, slovy zákona, „vyčerpala“ všechny procesní prostředky, které jí zákon k ochraně práva poskytuje.

20. O ústavní stížnosti rozhodl Ústavní soud bez nařízení ústního jednání, neboť

v intencích § 44, věty první, zákona o Ústavním soudu dospěl k závěru, že by při něm nebylo možné očekávat další objasnění věci. K posouzení věci vedle vyjádření účastníků a vedlejších účastníků vyžádal spis Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci vedený pod sp. zn. 20 Cm 12/2012 a dospěl k následujícím závěrům:

III a/ Meritum věci

21. Ústavní soud v této části stížnost považuje za zjevně neopodstatněnou. Připomíná, že je podle čl. 83 Ústavy České republiky soudním orgánem ochrany ústavnosti; není součástí soustavy obecných soudů, a nepředstavuje proto ani další instanci určenou pro přezkum jimi učiněných právních závěrů. Pokud obecné soudy v rámci zjišťování a hodnocení skutkového stavu věci, jakož i při výkladu a aplikaci práva na daný případ respektovaly kautely dané procesními předpisy stran dokazování a hodnocení důkazů, nespadá do pravomoci Ústavního soudu jejich právní závěry přezkoumávat. K zásahu do činnosti orgánů veřejné moci je Ústavní soud povolán až tehdy, pokud z jejich strany došlo k tak extrémnímu nesouladu mezi provedenými důkazy a skutkovým zjištěním, že rozhodnutí svědčí o libovůli.

22. Stěžovatelka sice tvrdí, že právě k takovému extrémnímu nesouladu právních závěrů se skutkovým stavem v řízení došlo; Ústavní soud však tento názor nesdílí. Všechny skutečnosti, které stěžovatelka ve stížnosti přednesla, si byly obecné soudy při rozhodování vědomy, a přesto po rozsáhlém dokazování dospěly k závěru, že smlouva dne 30. 9. 2008 uzavřena nebyla. Je přirozené, že stěžovatelka na věc pohlíží ze své perspektivy odlišně, neboť v jejím zájmu je, aby soudy vznik smlouvy dovodily. Je však právě úlohou obecných soudů, aby protichůdné názory stran sporu vyslechly, umožnily jim jednotlivě jejich tvrzení prokázat, a nakonec ve věci rozhodly. Jejich odůvodnění jsou podrobně odůvodněna a nelze jim vyčítat, že je nepostavily na vyvracení skutkové verze stěžovatelky. Ústavní soud zde připomíná, že sporná řízení nejsou ovládána zásadou materiální pravdy či zásadou vyšetřovací a obecné soudy nemusí vyvracet skutkovou verzi žalobce (jeho dílčí skutková tvrzení). Odpovědnost za zjištění skutkového stavu spočívá na účastnících řízení, důkazní břemeno tíží toho, kdo rozhodné skutečnosti tvrdí; učinění závěru o skutkovém stavu obecnými soudy není podmíněno tím, aby soudy přesvědčivě vyvrátily všechny názory, které zastávají účastníci – nelze proto pro absenci takové úvahy soudu v odůvodnění považovat rozhodnutí za odporující ústavním principům.

23. Klíčová otázka, zda byla předmětná smlouva platně uzavřena či nikoliv, je v projednávaném případě komplikovaná, soudy k jejímu objasnění provedly mnoho důkazů, které podle zásady volného hodnocení posoudily jednotlivě i ve vzájemných souvislostech (§ 132 o. s. ř.), a dobraly se odpovědi, kterou s ohledem na provedené dokazování považovaly za správnou a spravedlivou. Ústavní soud přitom neshledal žádné vážné nedostatky, natož nedostatky extrémní, a proto nespadá do jeho pravomoci závěry obecných soudů věcně přezkoumávat.

III b/ Přípustnost dovolání

24. Kritéria přípustnosti dovolání jsou stanovena zákonem a jejich naplnění posuzuje dovolací soud. K námitkám stěžovatele stran dovolacího řízení lze odkázat na ustálenou judikaturu Ústavního soudu, podle níž mu nepřísluší přezkoumávat vlastní

obsah procesního rozhodnutí dovolacího soudu o nepřipustnosti dovolání podle § 237 o. s. ř. Posouzení obsahu dovolání a v něm obsažených námitek je především věcí úvahy dovolacího soudu. Kasační pravomoc Ústavního soudu přichází v úvahu teprve tehdy, pokud by rozhodnutí o nepřipustnosti dovolání vykazovalo rysy protiústavnosti, např. pro svévoli, nedostatek odůvodnění či jiných ústavní úrovně dosahujících vad vytyčených dostupnou judikaturou Ústavního soudu (srov. např. usnesení sp. zn. II. ÚS 2888/12 ze dne 13. 9. 2012, dostupné <http://nalus.usoud.cz>).

25. S právními otázkami, které stěžovatelka formulovala, a které dle jejich tvrzení dovolací soud buď dosud neřešil, řeší rozdílně, či je již vyřešil, což v projednávaném případě nebylo nižšími soudy respektováno, se dovolací soud vypořádal a dospěl k závěrům vysvětleným v odůvodnění. Dovolací soud konstatoval nepřipustnost dovolání a celkově vzato je jeho rozhodnutí dostatečně přezkoumatelné, než aby se dalo hovořit o odepření spravedlnosti, a to ani v kombinaci s nedodržením pořádkové lhůty šesti měsíců, kterou k vydání usnesení o nepřipustnosti dovolání zákon určuje.

III c/ Náklady řízení

26. Zrušením přísudkové vyhlášky došlo k zásahu do legitimního očekávání účastníků většiny ke dni 7. 5. 2013 probíhajících soudních řízení. V odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/12, jímž byla přísudková vyhláška zrušena, uvádí Ústavní soud mnoho argumentů, proč není paušalizace nákladů řízení způsobem, jakým to vyhláška stanovila, v souladu s ústavním pořádkem, a netřeba proto jednotlivé argumenty opakovat. Závěry, k nimž dospěl Ústavní soud v tomto případě, ničím nezpochybňují důvody, jež vedly ke zrušení přísudkové vyhlášky; nelze však přehlížet některé důsledky, které v praxi obecných soudů pro účastníky probíhajících sporů následně vyplynuly.

27. Iniciaci soudních sporů takové hodnoty jako v projednávaném případě předchází důkladné posouzení právní stránky věci, rizika neúspěchu a s tím související ekonomické stránky; tím spíše to lze předpokládat v obchodních sporech. Posouzení pak hraje zásadní roli v rozhodnutí potenciálních žalobců, zda soudní řízení vůbec vyvolají (podají žalobu). Pokud se žalobci rozhodnou riziko přijmout a řízení iniciují, svědčí to též o akceptaci možných nepříznivých následků, resp. o akceptaci následků nejhoršího předvídatelného scénáře – úplného neúspěchu ve sporu. Očekávání účastníků ohledně maximální částky, kterou jim soud může v případě neúspěchu uložit nahradit jako vzniklé a účelně vynaložené náklady řízení, lze bezesporu považovat za očekávání legitimní.

28. Ústavnímu soudu se proto nejeví jako spravedlivé, aby obecné soudy, v důsledku neočekávatelného zrušení vyhlášky upravující výši náhrady nákladů právního zastoupení, bez dalšího předvídatelnou maximální výši zmnohonásobily. Je však nutné posoudit, zda takový zásah dosahuje úrovně ústavněprávní, a zda tedy spadá řešení této otázky do pravomoci Ústavního soudu.

29. Při posuzování problematiky náhrady nákladů řízení Ústavní soud postupuje obvykle zdrženlivě, do rozhodovací činnosti obecných soudů zasahuje výjimečně a pouze v případech, kdy je rozhodnutí v extrémním rozporu s principy spravedlnosti –

srov. např. náleží Ústavního soudu ze dne 8. 2. 2007, sp. zn. III. ÚS 624/06 (N 27/44 SbNU 319). Rozhodnutí tohoto druhu zpravidla vůbec nemohou dosáhnout ústavněprávní roviny, ledaže by měla mimořádně závažné dopady na osobu stěžovatele, resp. do jeho majetkových poměrů (srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne ze dne 3. 4. 2014, sp. zn. III. ÚS 1848/13, nebo ze dne 25. 11. 2010, sp. zn. III. ÚS 2525/10).

30. Ústavní soud však dospěl k závěru, že v projednávaném případě nastal extrémní rozpor s principy spravedlnosti, neboť byl při rozhodování o nákladech řízení pominut princip legitimního očekávání, jehož se stěžovatelka dovolává, a zároveň bylo také výrazně zasaženo do majetkové sféry stěžovatelky. Proto Ústavní soud shledal, že je na místě v projednávaném případě podrobit rozhodnutí o nákladech řízení přezkumu. Tím spíše, vznikla-li celá situace právě jeho zásahem, tedy zrušením přísudkové vyhlášky, je nutné dohlédnout, aby faktické dopady této derogační pravomoci nepřivodily v jednotlivých případech účastníkům nepředvídatelnou újmu. V této části proto považuje Ústavní soud stížnost za důvodnou.

31. Zásada legitimního očekávání je jedním ze základních stavebních kamenů právního státu a je v projednávaném případě silně provázána se zásadou zákazu retroaktivity. Procesní pravidla a očekávání, s jakými účastníci do řízení vstupují, by zásadně neměly být v jeho průběhu měněny; pokud se tak již stane, jako právě v případě zrušení tzv. přísudkové vyhlášky, musí soudy tím více dbát na ochranu práv dotčených osob, účastníků řízení, v těch případech, kde se taková nepředvídatelná změna nastavených pravidel projeví.

32. V projednávaném případě jde při určení výše nákladů právního zastoupení o nezanedbatelnou částku – důsledkem aplikace advokátního tarifu namísto přísudkové vyhlášky se celková náhrada nákladů řízení více než zdvojnásobila. Posuzováno separátně, náklady řízení v prvním stupni se oproti paušální částce 327 860 Kč určené podle § 3 odst. 1 bod 9 a § 19a přísudkové vyhlášky zvýšily v nalézacím řízení na 1 789 030 Kč při výpočtu podle advokátního tarifu, jak vyplývá z odůvodnění rozsudku nalézacího soudu. Předpokládaná výše náhrady nákladů za zastoupení advokátem tedy vzrostla v nalézacím řízení na více než pětinásobek. Nelze ani přehlédnout skutečnost, že náhradu nákladů právního zastoupení přiznal nalézací soud za 22 úkonů, z nichž kromě odměny za účast na posledních dvou jednáních konaných dne 25. 6. 2013 a 3. 9. 2013, byly všechny učiněny v období před zrušením přísudkové vyhlášky (tedy přede dnem 7. 5. 2013). Nelze tedy stěžovatelce přičítat k tíži, že současně se zrušením přísudkové vyhlášky nepřehodnotila své další pokračování ve sporu, neboť by byla podle § 146 odst. 2, věty první, o. s. ř. s vysokou pravděpodobností stejně povinna náklady řízení protistraně hradit, a navíc nebylo ani postaveno najisto, jakým způsobem soud o náhradě nákladů nakonec rozhodne. Rovněž z obsahu spisu nelze vyvodit, že by stěžovatelka procesní aktivitou úmyslně řízení prodlužovala či jinak přispěla k navýšení jeho nákladů.

33. V § 151 odst. 2, věta první před středníkem, o. s. ř. se explicitně stanoví, že při rozhodování o náhradě nákladů řízení soud jako účelně vynaložený náklad určí výši odměny za zastupování advokátem podle sazeb stanovených paušálně pro řízení v jednom stupni zvláštním právním předpisem, jímž je ovšem míněna vyhláška, kterou má povinnost vydat Ministerstvo spravedlnosti na základě zmocnění v § 374a odst. 3 o. s. ř. – nikoliv předpis stanovící mimosmluvní odměnu advokáta. S ohledem na

skutečnost, že taková vyhláška v současnosti vydaná není, je nutné rozhodovat o nákladech řízení jiným způsobem; takový způsob je však pouze „východiskem z nouze“ a řešením provizorním – do vydání nové vyhlášky upravující paušální náhrady podle citovaného ustanovení nebo do změny § 151 odst. 2 o. s. ř.

34. Podle závěrů z rozhodnutí velkého senátu Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 15. 5. 2013, sp. zn. 31 Cdo 3043/2010 (R 73/2013 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), je namístě v případě absence předpisu upravujícího náklady řízení v jednom stupni paušálně, postupovat analogicky podle § 151 odst. 2, věty první části za středníkem a výši náhrady nákladů stanovit právě podle advokátního tarifu. Nejvyšší soud tím dostal svého poslání sjednotitele judikatury a žádoucím způsobem se snaží odstranit nejistotu, která v důsledku zrušení přísudkové vyhlášky v právním prostoru zavládla. Z odůvodnění tohoto rozhodnutí je však patrné, že kolegium nezohlednilo možné důsledky tohoto postupu v rovině legitimního očekávání účastníků v probíhajících řízeních.

35. Jak vyplynulo například v právě projednávaném případě, ne vždy je možné považovat východisko plynoucí z citovaného rozhodnutí kolegia Nejvyššího soudu za ústavně konformní řešení, neboť ve sporech zahájených za účinnosti přísudkové vyhlášky vzniká riziko kolize z ústavním principem legitimního očekávání účastníků. Aby bylo možné rozhodnutí o náhradě nákladů řízení považovat za vyhovující požadavkům na spravedlivý proces, musí obecné soudy v těchto případech zvážit právě hledisko legitimního očekávání účastníků. Pokud by rozhodnutí o náhradě nákladů na zastoupení advokátem podle advokátního tarifu znamenalo nezanedbatelné, a z pohledu účastníků řízení nepředvídatelné zvýšení nákladů, nelze takto postupovat a je nutné hledat jiné „východisko z nouze“, do očekávání účastníků nezasahující. Postupem předepsaným v zákoně, tedy aplikací § 151 odst. 2, věta první před středníkem, o. s. ř., nelze pro absenci přísudkové vyhlášky výši náhrady nákladů zastoupení zjistit. Za této situace je na místě, aby obecné soudy vycházely z ustanovení, jež určuje jejich postup pro případ nemožnosti zjištění výše nároku, tedy z ustanovení § 136 o. s. ř., a určily výši nákladů za zastoupení podle volné, nikoliv však libovolné, úvahy.

36. Obecné soudy přitom mohou vycházet v úvahách o spravedlivé výši náhrady nákladů řízení analogicky i ze zrušené přísudkové vyhlášky a podle Ústavního soudu je to v odůvodněných případech dokonce žádoucí. Tím spíše, pokud důvody, které vedly Ústavní soud ke zrušení přísudkové vyhlášky, na projednávaný spor nedopadají. Je třeba mít také na paměti, že primárním smyslem institutu náhrady nákladů řízení vzniklých úspěšné straně vyjádřeným v § 142 odst. 1 o. s. ř. je zajistit, aby tato strana nenesla negativní ekonomické následky sporu. Úspěšnému účastníkovi řízení by mělo být nahrazeno vše, co byl v souvislosti se soudním řízením nucen účelně vynaložit. *A contrario* se nejeví jako spravedlivé, aby v důsledku zrušení přísudkové vyhlášky úspěšný účastník získal na přiznané náhradě nákladů právního zastoupení na úkor neúspěšné strany mnohem více, než s čím mohl pro případ plného úspěchu ve sporu v době jeho zahájení počítat. Takové navýšení proto působí spíše jako neočekávatelný bonus než jako náhrada nákladů, což však nekoresponduje s účelem institutu náhrady účelných nákladů řízení. Ve svých úvahách musí obecné soudy zohlednit rovněž časové hledisko – v případech sporů, u nichž je převážná většina úkonů učiněna v období po zrušení přísudkové vyhlášky, není nezbytné přikládat ochraně legitimního očekávání stejný důraz jako v případech, kdy k jejímu zrušení

došlo až ve fázi, kdy většina úkonů již učiněna byla. Obecné soudy pak musí individuálně posoudit, v jakých situacích převáží nutnost poskytnout ochranu legitimnímu očekávání nad postupem v souladu s praxí zavedenou po zrušení přísudkové vyhlášky rozhodnutím Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu – bez dalšího.

37. Liché jsou také argumenty spočívající v názoru, že této části stížnosti nelze vyhovět s poukazem na skutečnost, že sama stěžovatelka pro případ úspěchu požadovala přiznání náhrady nákladů podle advokátního tarifu. Advokát je povinen postupovat ve sporu v nejlepším zájmu klienta a stěží mu lze vyčítat, že jako náhradu nákladů nepožadoval méně, než se stalo v praxi po zrušení přísudkové vyhlášky běžné. Není úkolem advokáta posuzovat ústavní konformitu způsobu výpočtu nároku na náhradu nákladů řízení, a tomuto vlastnímu posouzení přizpůsobit žalobní nároky; od toho jsou zde soudy. Tato skutečnost proto nikterak nezapovídá možnost stěžovatelky obrátit se s poukazem na rozpor s ústavně zaručeným právem na Ústavní soud.

IV. Závěr

38. Ačkoliv Ústavní soud vyslovil v nálezu, jímž zrušil přísudkovou vyhlášku, nutnost přijetí nové právní úpravy, dodnes k tomu nedošlo. Po uplynutí více než tři let od zrušení vyhlášky, přes rozsáhlou novelizaci občanského soudního řádu, nebylo ani změněno ustanovení § 151 odst. 2 o. s. ř., ani nedošlo k vydání nové „přísudkové vyhlášky“ Ministerstvem spravedlnosti, které tak nesplnilo svoji zákonnou povinnost plynoucí z ustanovení § 374a písm. c) o. s. ř. Obecné soudy si proto v intencích názoru přijatého velkým senátem Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu v rozhodnutí ze dne 15. 5. 2013, sp. zn. 31 Cdo 3043/2010 (R 73/2013 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek), „pomáhají“ podpůrnými výpočty odměny podle advokátního tarifu za jednotlivé úkony právní služby. Tuto praxi obecných soudů lze však považovat pouze za jisté východisko z nouze vedené snahou o co nejméně komplikované a zároveň co nejvíce předvídatelné řešení. Jak vyplývá z výše uvedeného, v odůvodněných případech, kdy je použití advokátního tarifu v rozporu s principy spravedlnosti a legitimního očekávání, nelze jej pro rozhodnutí o náhradách nákladů za zastoupení aplikovat a je nutné postupovat jinak.

39. Na základě uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti v části směřující proti výrokům o náhradě nákladů řízení a proti usnesení dovolacího soudu vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu výrokem I. vyslovil, že jimi byl porušen princip legitimního očekávání, v důsledku čehož nelze v této části považovat rozhodnutí obecných soudů za souladná s právem na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Ve zbytku ústavní stížnost odmítl pro zjevnou neopodstatněnost.

40. Vzhledem k tomu, že ústavní stížnosti bylo částečně vyhověno, Ústavní soud podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu příslušné výroky rozhodnutí nalézacího a odvolacího soudu zrušil. Zrušil též usnesení dovolacího soudu, jímž bylo dovolání stěžovatelky odmítnuto, protože podle závěrů Ústavního soudu mělo být dovolání v části směřující proti výrokům o náhradě nákladů řízení shledáno přípustným a důvodným pro rozpor s právem na spravedlivý proces. Obecné soudy včetně soudu dovolacího mají podle čl. 4 Ústavy povinnost poskytovat při své činnosti také případné

porušení základních práv zaručených ústavou. Tuto povinnost má rovněž soud dovolací při posuzování přípustnosti dovolání, jak vyplývá např. z nálezů Ústavního soudu ze dne 5. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 2339/07 (N 184/47 SbNU 417). Dovolací soud však porušení ústavně zaručených práv na rozdíl od Ústavního soudu nedovodil a jediným výrokem rozhodl o odmítnutí všech bodů dovolání, proto Ústavnímu soudu nezbylo než rozhodnutí dovolacího soudu zrušit v celém rozsahu.

41. Ve věci rozhodne znovu nalézací soud, který analogicky podle § 224 odst. 3 a § 243g odst. 1 o. s. ř. rozhodne o nákladech řízení proběhlých před soudy všech stupňů, přičemž zohlední princip legitimního očekávání ve smyslu bodu 35 a 36 tohoto nálezů.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 7. června 2016

Jaromír Jirsa
předseda senátu